

Tekeningen door Lisa Rampilli

NATURECULTURES Hoofdstuk 2: DE GLAZEN STAD

ANASTASIA EGGERS
ABELARDO GIL-FOURNIER & JUSSI PARIKKA
MARZIA MIGLIORA
URIEL ORLOW
GERARD ORTÍN CASTELLVÍ
THE RURAL SCHOOL OF ECONOMICS
DEBBIE SCHOONE

Gelegen tussen Delft, Den Haag en Hoek van Holland, langs de Noordzeekust, bevindt zich een gebied dat geen seizoenen kent en waar 's nachts de hemel verlicht is met een oranje gloed. We spreken hier over het Westland: ooit een agglomeratie van boerendorpen, waar dankzij het milde klimaat en de kleigrond wijnranken en aardappelvelden groeiden. Met 2.300 hectare aaneengesloten glazen kassen is het Westland inmiddels geworden tot het grootste glastuinbouwgebied ter wereld, waar druivenranken hebben plaatsgemaakt voor innovatieve *agribusiness* en de intensieve teelt van hoofdzakelijk groenten, vruchten, snijbloemen en sierplanten. Aan de hand van het werk van acht kunstenaars maakt de tentoonstelling DE GLAZEN STAD een verkenning van het Westland. De werken in de tentoonstelling bieden inzicht in de relatie tussen landbouw, technologische innovatie en transformatie, de verhoudingen tussen natuurlijk en artificieel, economie en ecologie, en de toekomst van voedselproductie.

In het boek *Being Ecological* (2018) betoogt filosoof Timothy Morton dat klimaatverandering tienduizend jaar geleden in Mesopotamië begon met de ontwikkeling van de landbouw.¹ Mensen vestigden zich in steden en hun beschaving en samenleving begonnen zich af te scheiden van de niet-menselijke omgeving, waarnaar kort daarna werd verwezen als het domein 'natuur'. Industriële landbouw, waaronder glastuinbouw, zou beschouwd kunnen worden als de belichaming van de scheiding tussen natuur en cultuur, waarbij land wordt losgezongen van de omgeving en tot beheersbare gesloten domeinen voor de veelal monoculturele teelt van gewassen wordt omgezet. Daarbij is industriële landbouw tegenwoordig het slachtoffer van ideeën van technologische ontwikkeling en 'vooruitgang', als categorisch binnen kapitalistische productie.² Dat wil zeggen: in plaats van haar primaire verantwoordelijkheid voor het produceren van voedsel te kunnen vervullen wordt landbouw en de teelt van gewassen—vaak tegen wil en dank—een middel gericht op winstmaximalisatie. Zodoende verschuift het belang naar een ongelijke en uitputtende relatie die het ecosysteem ondermijnt.

De tentoonstelling richt zich op het Westland als glazen complex en model voor de conjunctuur van discipline-van-mensen/discipline-van-machines/discipline-van-planten.³ Denk hierbij aan de precaire seizoensarbeid van arbeidsmigranten, het inzetten van drones in kassen bij de bestrijding van insecten, en de genetische modificatie van zaden en veredeling van planten. Met andere woorden, de glazen stad als een plek waar tijd, arbeid en processen gesynchroniseerd en gestroomlijnd worden om het maximale aantal calorieën of opbrengst van een minimale hoeveelheid land te onttrekken. Is de economische horizon van winstmaximalisatie nog wel langer houdbaar binnen een dergelijke energie-intensieve sector, die momenteel nog sterk afhankelijk is van fossiele brandstoffen? Een sector die tegelijkertijd gebukt gaat onder tekorten aan grondwater, een stikstof- en energiecrisis, als aangewakkerd door geopolitieke conflicten en de oorlog in de Oekraïne. Kan technologische innovatie de grenzen van dit systeem verder oprekken om de stabiliteit van *agribusiness-as-usual* te blijven garanderen, of noodzaakt de ecologische realiteit een andere verhouding tot voedselproductie? Hoe ziet de toekomst van de glazen stad eruit?

1 Timothy Morton, *Being Ecological*. Londen: Penguin Random House, 2018, pp. 49-50.

2 Jose Luis Vivero Pol, *Food as Commons: Reframing the Narrative of the Food System*, PhD. thesis, Centre for Philosophy of Law, Université Catholique de Louvain, 2013.

3 Donna Haraway en Anna Tsing, *Reflections on the Plantationocene*, *Edge Effects Magazine* (2019), p. 6.

Kunstwerken

1

URIEL ORLOW

Soil Affinities

2018

In *Soil Affinities* beargumenteert Uriel Orlow dat volkstuinten, zoals die in Aubervilliers in Frankrijk, voorlopers waren van de intensieve landbouw door de rol die zij speelden in de ontwikkeling van de koloniale landbouw. De volkstuinten werden namelijk ingezet als “proeftuinten”, waar gewassen uit Amerika getest werden op hun geschiktheid voor de teelt, waarna deze vervolgens verscheept werden naar Afrika om daar verbouwd te worden in koloniale tuinen om de kolonisten te voeden.

Het uitgangspunt van *Soil Affinities* zijn de volkstuinten in de Franse gemeente Aubervilliers in de negentiende eeuw.⁴ Door de reisbewegingen te volgen van mensen en planten in bepaalde historische perioden en verschillende gebieden, legt Uriel Orlow een verband tussen de koloniale landbouw in Afrika en de ontwikkeling van de landbouw in voorstedelijke omgevingen in Europa. *Soil Affinities* is dan ook een reflectie op de manier waarop de globalisering van culturen ten gevolge van kolonisatie heeft geleid tot sociale en economische verdeling van landbouwgrond en arbeid tussen generaties.

Na de Koloniale Conferentie van Berlijn in 1899, waarbij Afrikaanse grondgebieden werden verdeeld tussen de Europese mogendheden, kwam in Afrika koloniale landbouw tot ontwikkeling. In Wardse kisten, speciaal ontworpen voor het transport van planten, werden honderden plantensoorten vanuit het Amerikaanse continent naar Europese hoofdsteden vervoerd. Daar werden deze planten vervolgens in volkstuinten getest op hun geschiktheid voor de teelt. Een van de volkstuinten waar dit gebeurde was de tuin in Bois de Vincennes in Parijs, die later naar Aubervilliers verhuisde en de belangrijkste leverancier werd van groenten voor Les Halles, ooit de grootste versmarkt in Parijs. Indien de planten geschikt werden bevonden voor de teelt, werden ze vervolgens verscheept naar Afrika om verbouwd te worden in de koloniale tuinen aldaar. Dit leidde tot de vreemde situatie dat in de koloniale tuinen in Afrika in de loop der tijd Europese producten zoals uien en kool verbouwd werden om de groeiende koloniale bevolking te kunnen voeden.

Opmerkelijk genoeg nam de grootschalige teelt van traditionele Europese groenten zelfs toe na de onafhankelijkheid van een aantal Afrikaanse landen in 1960, waaronder Senegal. Verschillende Franse en Europese organisaties vestigden zich zelfs in industriële landbouwbedrijven in Senegal om nagenoeg uitsluitend te produceren voor het nabij Parijs gelegen Rungis, een van de grootste versmarkten van Europa. Aan de hand van deze geschiedenis beargumenteert *Soil Affinities* dat de volkstuin van Aubervilliers beschouwd kan worden als een voorloper van de intensieve landbouw.⁵

De installatie van Uriel Orlow is een uitnodiging om na te denken over de materiële structuren en culturele erfenissen die het gevolg zijn van de verplaatsing van planten in koloniale, postkoloniale en postindustriële omgevingen. Wat is er vandaag de dag nog terug te vinden van het volkstuinverleden van Aubervilliers? Hoe kunnen planten fungeren als kompas om historische en hedendaagse, (post)koloniale relaties in kaart te brengen?

2

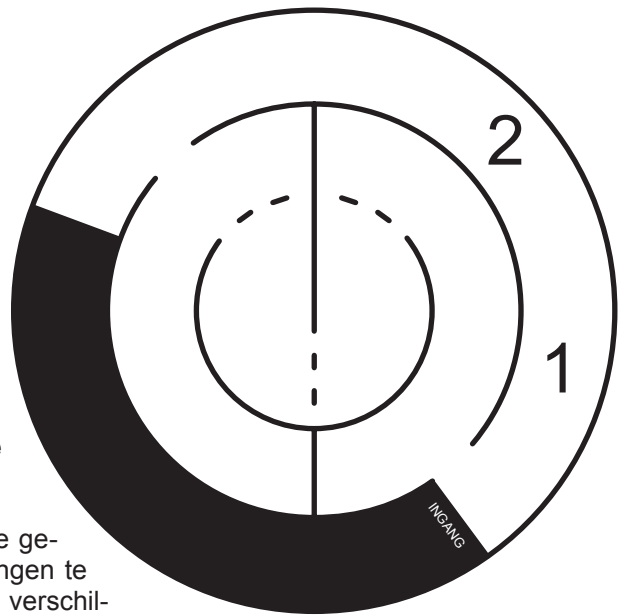
ANASTASIA EGGERS

Migrating Seasons

2023

***Migrating Seasons* is een opzet voor een moderne versie van de boerenalmanak. Deze is niet langer gebaseerd op de natuurlijke seizoenen en weersomstandigheden, maar schetst een wereld waarin er andere factoren de seizoenen bepalen, zoals bijvoorbeeld de beschikbaarheid van seizoensmigranten en de energieprijzen. De pagina's van Eggers' almanak mogen worden afgescheurd en meegenomen.**

De boerenalmanak is een traditionele publicatie die door boeren als handboek werd gebruikt bij het runnen van hun bedrijf. Hierin werd aan de hand van na-

4 Een volkstuin is een particuliere sier- of moestuin waar op kleine schaal bloemen, groenten en vruchten worden verbouwd die vaak rechtstreeks aan consumenten en restaurants worden verkocht.

5 Intensieve landbouw is een productiesysteem gericht op de inzet van veel productiemiddelen en arbeid op kleine stukken grond met het doel de opbrengst te vergroten. Eén van de voordelen van intensieve landbouw is dat er dichterbij de afzetmarkten kan worden geproduceerd. Voor intensieve landbouw is minder land nodig vergeleken met landbouwbedrijven die extensieve landbouw toepassen en verder van stedelijke gebieden gevestigd zijn.

tuurlijke seizoenen op een kalender aangegeven wanneer bepaalde gewassen geoogst en gezaaid konden worden, en welke oogstfeesten daaraan gekoppeld waren. Door de globalisering en modernisering van de landbouw is de kennis van de boerenalmanak in onbruik geraakt.

In Eggers' versie van de boerenalmanak worden de seizoenen niet bepaald door de natuur maar door andere (niet-natuurlijke) factoren, zoals de beschikbaarheid van arbeidsmigranten. De oogstfeesten heeft zij vervangen door vieringen van verschillende gebeurtenissen die cruciaal zijn geweest voor de ontwikkeling van de moderne landbouw.

Migrating Seasons is onderdeel van Eggers' project *Seasonal Neighbours*, een collectief dat verschillende vormen van seizoensgebondenheid en samenleven op het platteland onderzoekt. Door na te denken over nieuwe seizoenen, en de daarmee gepaard gaande vieringen, nodigt Eggers mensen uit om kritisch te reflecteren op de hedendaagse landbouw als geheel en om zelf te proberen een gezondere en meer evenwichtige relatie met de natuurlijke seizoenen te ontwikkelen.

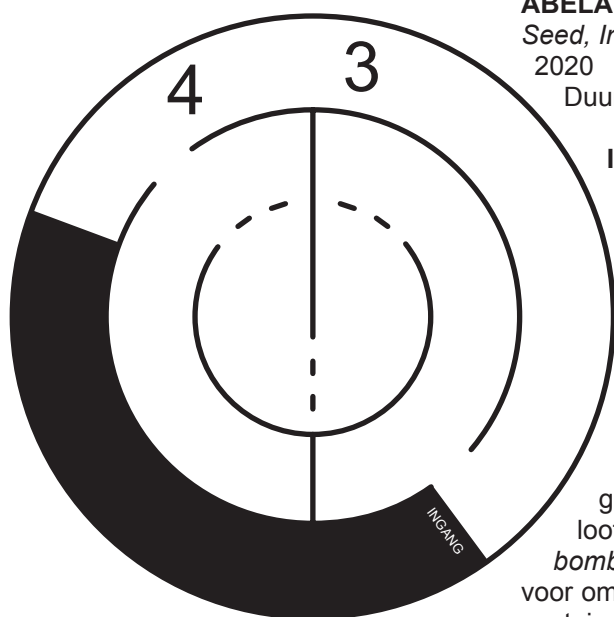
3

ABELARDO GIL-FOURNIER & JUSSI PARIKKA

Seed, Image, Ground

2020

Duur: 9 minuten

In het video-essay *Seed, Image, Ground* onderzoeken Abelardo Gil-Fournier en Jussi Parikka aan de hand van de techniek van *seed bombing* de verbanden die er gelegd kunnen worden tussen zaden, militaire luchtoperaties, en het omzetten van het aardoppervlak in datasets om optimale groei te kunnen garanderen.

Seed, Image, Ground is opgebouwd uit promotiebeelden en video's van *seed bombing*, een techniek die wordt toegepast in de bosbouw, landbouw en bij milieuhervest. Bij *seed bombing* worden biologisch afbreekbare containers gevuld met zaden en bodemvoeding vanuit vliegtuigen gedropt in een bepaald gebied, om daar uit te groeien tot gewassen. Oorspronkelijk werd deze techniek ontwikkeld door een piloot van de Royal Air Force. De laatste tijd wordt er steeds vaker van *seed bombing* gebruik gemaakt, waarbij drones die normaliter ingezet worden voor omgevingsbewaking nu aangewend worden voor de verspreiding van de containers met zaden.

Seed, Image, Ground is het resultaat van een samenwerking tussen media-theoreticus Jussi Parikka en kunstenaar en onderzoeker Abelardo Gil-Fournier. In het video-essay onderzoeken zij de verbanden tussen zaden, luchtoperaties, fotografisch materiaal en de door de landbouw geïnitieerde omzetting van aardoppervlakken in data om deze optimaal te kunnen benutten. Het video-essay brengt beelden van een veelheid aan bronnen samen, van YouTube-video's en commercials voor *seed bombing* tot historische beelden van plantenfysiologie. Aan de hand van de beelden reflecteren Parikka en Gil-Fournier op de totstandkoming van deze beelden van "groei", en de verbanden tussen luchtoperaties en de perceptie van de omgeving. Wat zijn de linguïstische, cognitieve en technologische verbanden tussen de luchtmacht en de cultivering van de omgeving? Hoe worden beelden zo verwerkt dat we het groeiproces begrijpen, en hoe komen we ertoe die beelden te maken?

Om deze vragen te beantwoorden zijn in het video-essay verschillende soorten beelden opgenomen: fotografische beelden en diagrammen, timelapses en moderne technieken waarbij gebruik wordt gemaakt van datasets die gebieden monitoren zoals in de precisielandbouw, worden allen gecombineerd.⁶ Zo toont *Seed, Image, Ground* de beelden die gebruikt worden voor het plannen, monitoren en onderzoeken van groei in bepaalde landbouwgebieden en bevraagt daarmee wat groei daadwerkelijk is.

4

MARZIA MIGLIORA

Paradoxes of Plenty

2020-2021

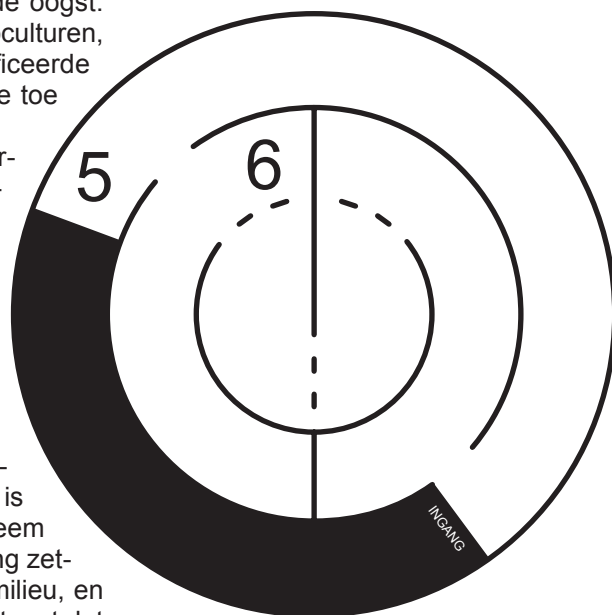
Paradoxes of Plenty is een installatie en een serie van collages waarin kunstenaar Marzia Migliora de geschiedenis en ontwikkeling van de moderne landbouw op een beeldende manier onderzoekt.

⁶ Precisielandbouw is een managementmethode gericht op de (vrijwel realtime) observatie en meting van de veranderlijkheid in gewassen, akkers en dieren. De techniek kan helpen gewasopbrengsten en prestaties van dieren te verhogen, arbeidskosten te verlagen en de procesinput te verbeteren.

De titel van deze serie van vierentwintig tekeningen en collages is ontleend aan een hoofdstuk in *An Edible History of Humanity*, een boek van journalist Tom Standage. Aan de hand van dit boek onderzoekt Marzia Migliora in tekeningen en collages de geschiedenis van de landbouw. Het beschouwen van landbouw als een manier om voedsel te produceren voor de handel heeft geleid tot de optimalisatie van de landbouw en maximalisatie van de oogst. Deze zienswijze op landbouw resulteerde in de introductie van monoculturen, intensieve landbouw, het gebruik van pesticiden, genetisch gemodificeerde gewassen en andere technieken waarmee de mens zich de controle toe-eigende over de oogst.

Bij het maken van haar collages werkt Migliora vanuit het perspectief van landarbeiders (meestal vrouwen) waaronder boeren, seizoensmigranten, arbeiders op koloniale plantages of mensen uit de plattelandsachtergrond van de kunstenaar zelf, en reflecteert ze op de verhalen van de moderne landbouw. Naast elkaar geplaatst onthullen ze zo een wisselwerking tussen verbeeldingen en fantasieën die ten grondslag lagen aan de geïndustrialiseerde en geglobaliseerde landbouw. De collages worden getoond op drie trolleys die gewoonlijk in kantines worden gebruikt. Zo is de installatie een knipoog naar de herhaling, decontextualisering en neutraliteit van *food management*.

Migliora's werk sluit aan bij het begrip Plantationocene, afkomstig van de feministische wetenschapper Donna Haraway. Deze term is door Haraway geïntroduceerd om het tijdperk van het plantagesysteem aan te duiden, wat de maximalisering van de voedselproductie in gang zette door inzet van dwangarbeid van mens en dier ten koste van het milieu, en de gevolgen en voortzettingen daarvan in de huidige tijd. Haraway betoogt dat dit systeem ook een ecologische simplificatie in de hand werkte. De plantage belichaamt precies de conjunctie tussen ecologische vereenvoudigingen, de discipline van planten in het bijzonder, en de discipline van de mens om aan deze planten te werken. Zoals Anna Tsing toevoegt aan het gesprek over het Plantationocene: de hedendaagse landbouw kan in het algemeen worden beschouwd als de erfenis van een bepaalde reeks gebeurtenissen na de Europese invasie van gebieden wereldwijd, waarbij slavenarbeid en de vereenvoudiging van gewassen een rol speelden.⁷

5

RURAL SCHOOL OF ECONOMICS

2003 – heden

In de onderzoeks- en werkruimte van de Rural School of Economics toont het collectief Myvillages hun onderzoek naar houdingen ten opzichte van het platteland, en hoe dit vaak ontwikkeld wordt als een landschap dat maximale winst op moet leveren, zoals onder andere zichtbaar is in het Westland.

Rural School of Economics is een reizende, meertalige, intergenerationale en translokale school opgericht door Wapke Feenstra en Kathrin Böhm. Ze werken vanuit het platteland en reflecteren op en engageren met lokale vormen van cultuur, economieën en hulpbronnen. De school bestaat op verschillende plaatsen en wordt gedeeld door lokale plattelandsgemeenschappen, lokale culturele organisaties en aanverwante onderzoeksinitiatieven. Rural School of Economics kwam voort uit het collectief Myvillages, dat sinds 2003 werkt aan het platteland en het verbinden van gemeenschappen, individuen en ruimtes eromheen.

Voor DE GLAZEN STAD biedt Rural School of Economics een tijdelijke werkruimte voor het begrijpen van het landelijke voorbij de scheiding met het stedelijke. In plaats daarvan wordt het platteland aangeroepen als een plek, een mentaliteit, een herinnering, een mengsel van translokale territoria. In deze tentoonstelling presenteert Rural School of Economics hun onderzoek, methodieken en netwerk om na te denken over het Nederlandse winstlandschap, geïllustreerd in het landbouwcomplex van het Westland, en de lokale culturele, financiële en politieke verwevenheid tussen de stad en het platteland in Nederland.

Als gemeenschappelijke ruimte voor het delen van kennis zijn bezoekers welkom om zich bezig te houden met het materiaal op tafel, maar ook om het parallelle publieksprogramma bij te wonen. Verdere informatie hierover vind je bij de installatie en op onze website.

⁷ Een verhelderend gesprek over het Plantationocene tussen Donna Haraway en Anna Tsing op 18 april 2019 is hier te beluisteren en te lezen: <https://edgeeffects.net/haraway-tsing-plantationocene/>

DEBBIE SCHOONE*Seaweed Archive*

2018 – doorlopend

In de installatie *Seaweed Archive* toont Debbie Schoone een deel van haar langlopende onderzoek naar zeewier, één van de duurzame alternatieven in de voedingsindustrie. Aan de hand van archiefmateriaal, foto's en monsters wordt inzicht gegeven in de mogelijkheden van de zeewierteelt als een duurzaam alternatief op intensieve landbouw.

Met de gestage groei van de wereldbevolking—in zestig jaar tijd is het aantal mensen meer dan verdubbeld tot 7,8 miljard vandaag de dag—neemt ook de vraag naar voedsel, energie en andere hulpbronnen toe. Om in de toekomst aan die vraag te kunnen voldoen en tegelijkertijd de nadelige effecten voor onze planeet te beperken, ontstaan steeds vaker duurzaamheidsinitiatieven op het gebied van techniek en circulaire economie. Zeewierteelt is één van die initiatieven. Zeewier is een gewas dat zijn voedingsstoffen uit de zee haalt en daarom geen toegevoegde meststoffen of water nodig heeft. Hierdoor hebben zeewierkwekerijen doorgaans een kleinere ecologische voetafdruk dan andere vormen van landbouw of aquacultuur.⁸

Debbie Schoone's interesse voor zeewier ontstond tijdens haar onderzoek naar duurzame alternatieven in de voedingsindustrie. Dit resulteerde eerst in *How to farm a fish*, en vervolgens in *Seaweed Archive*, dat hier bij RADIUS te zien is. In de installatie wordt aan de hand van archiefmateriaal, documentatie, foto's en monsters inzicht gegeven in de zeewierteelt als een duurzaam alternatief binnen de voedingsindustrie.

7

GERARD ORTÍN CASTELLVÍ*Agrilogistics*

2022

Duur: 21 minuten

Agrilogistics is een filmische reis door de hedendaagse geïndustrialiseerde landbouw. Beeld na beeld ontvouwt zich de wonderlijke wereld van de geoptimaliseerde en gestroomlijnde teelt van groenten, fruit en planten in kassencomplexen in Nederland.

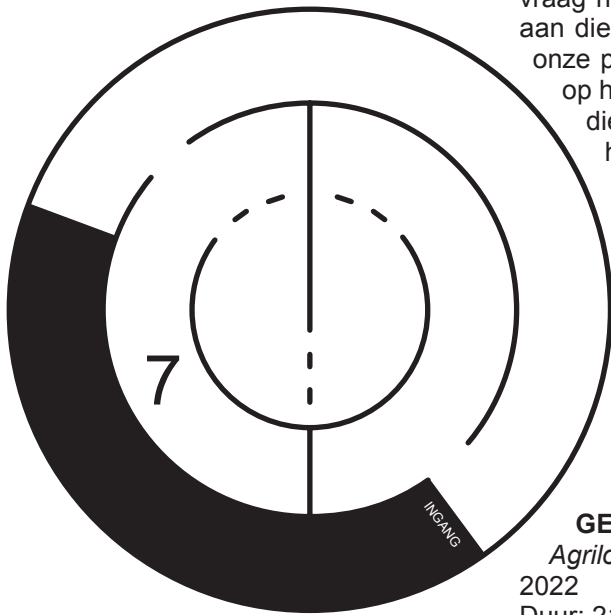
Overdag zijn deze kassencomplexen één grote, perfect afgestelde fabriek, waarin massaproductie van vruchten, groenten en bloemen plaatsvindt. 's Avonds komen de machines tot stilstand en veranderen ze in een mysterieus landschap waar planten, dieren en machines op natuurlijke wijze naast elkaar bestaan.

Als filmische metafoer onthult *Agrilogistics* zowel het technologische script van kassencomplexen als hun voorkomen als filmset overdag. Met voorbereide, immer herhalende acties om de productie en schoonheid van voedsel en planten te waarborgen, doet het geautomatiseerde scenario de grens tussen natuurlijk en kunstmatig vervagen. Perfect gevormde tuinkers, glanzende tomaten en identieke tulpen die het hele jaar door in de schappen van de supermarkt te vinden zijn, ongeacht het natuurlijke seizoen. Er komt nauwelijks fysiek mensenwerk aan te pas, met uitzondering van enkele delicate handelingen die verricht worden door mensen met handschoenen aan.

Cultuurgeograaf Clemens Driessen stelt dat geautomatiseerde kassencomplexen en landbouwgrond in Nederland als cartesians kunnen worden omschreven vanwege het pleidooi voor regelmaat, orde en domesticatie van de natuur, conform de filosofie van René Descartes, die tussen 1628 en 1649 in Nederland woonde. De kas, cartesians door de optimale benutting van grond en de op winst gerichte doelstellingen, is als zodanig cruciaal in de ontwikkeling van de hedendaagse reductionistische kijk op groenten, vruchten en planten. Zij kunnen er nog maar op één manier uit zien en op één manier smaken, juist doordat al de groenten, vruchten en planten die we zien in zulke complexen verbouwd zijn.⁹

8 Acquacultuur (of aquafarming) is de gecontroleerde teelt van aquatische organismen zoals vissen, schaaldieren, weekdieren en algen. In aquaculturen worden in zoet, zout en brak water populaties gekweekt onder gecontroleerde of semi-natuurlijke omstandigheden. Onder aquacultuur wordt ook wel het kweken van vissoorten en het telen van waterplanten voor de herpopulatie van bedreigde diersoorten en planten verstaan.

9 Clemens Driessen, 'Descartes Was Here — In Search of the Origin of Cartesian Space' (2020).

JAARPROGRAMMA NATURECULTURES

In 2023 presenteert RADIUS zeven tentoonstellingen, waaronder drie solo-presentaties en vier groepstentoonstellingen, met een aansluitend publieks- en educatieprogramma. Het jaarprogramma krijgt vorm aan de hand van de term natuureculturen (*naturecultures* in het Engels), over de toenemende verstrengeling tussen natuur en cultuur, in de hand gewerkt door klimaatverandering en ecologisch verval.

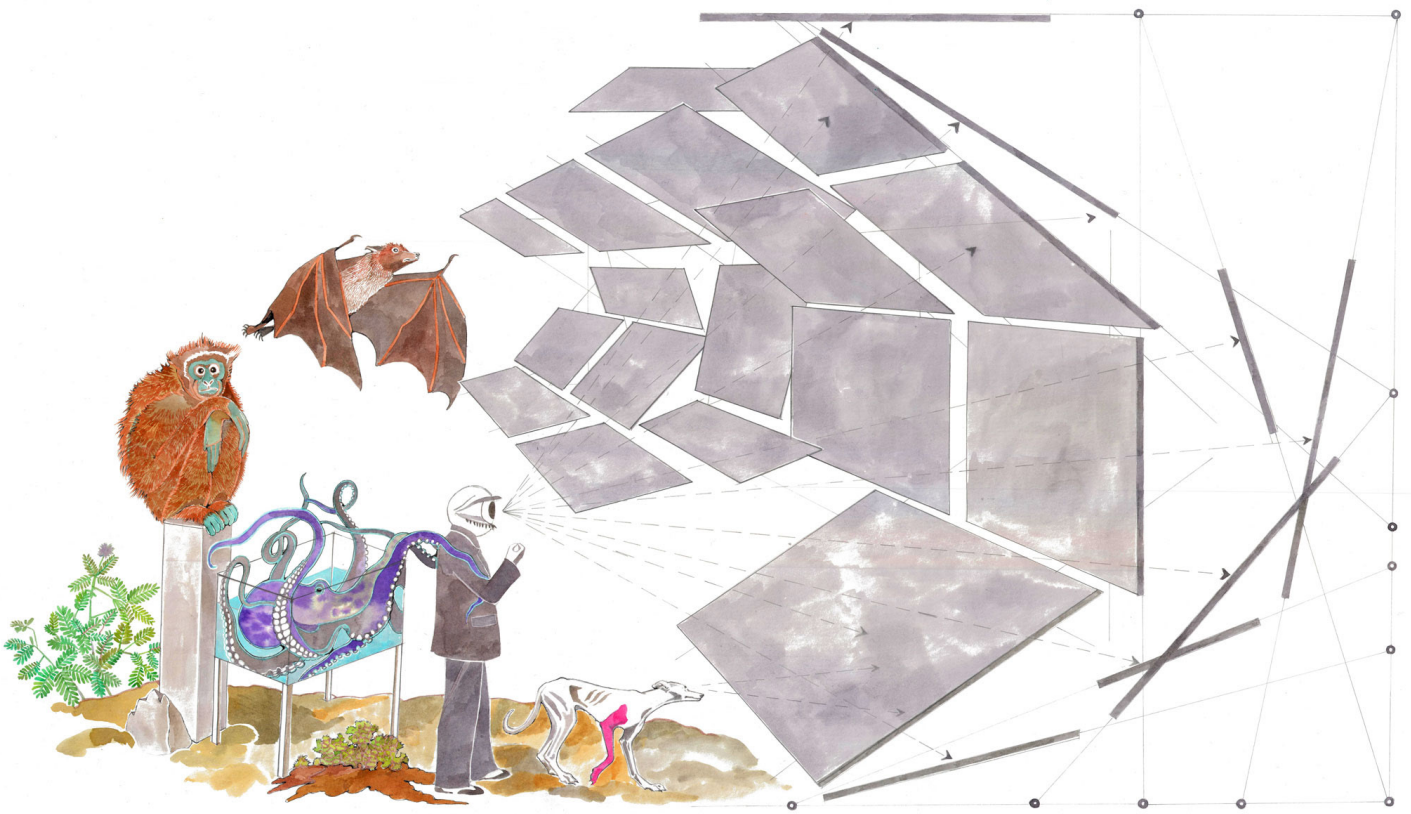
BIJ RADIUS IN 2023

We vangen het jaar aan met de groepstentoonstelling *HET METEN VAN DE WERELD*, over de spoken van het westerse verlichtingsdenken en de relatie tussen wetenschap, waarheidsvinding en de daaruit volgende totstandkoming van wereldbeelden. Met het werk van vijftien kunstenaars vormt de tentoonstelling de gespreksaanzet voor het jaarprogramma en presenteert het een eerste tegenpunt op de crises van nu, die getuigen van de perverse realiteit van het modernisme. Voor leerlingen in het basisonderwijs presenteren we *ONDIER-PLEZIER*: een workshop die een ode brengt aan onkruid en ongedierte en afvraagt: moeten we deze “invasieve soorten” niet juist waarderen, in plaats van ze te zien als een bedreiging?

In de daaropvolgende groepstentoonstelling *DE GLAZEN STAD* wordt ingezoomd op het Westland—het grootste aaneengesloten glastuinbouwgebied ter wereld, gelegen tussen Hoek van Holland, Delft en Den Haag—met de vraag: op welke wijze kan monoculturele landbouw, vaak noodgedwongen gericht op winstmaximalisatie, heroverwogen worden tot meer wederkerige, duurzame en eerlijke systemen van voedsel als gemeengoed? Gelijktijdig presenteren we een solotentoonstelling van OSCAR SANTILLAN, over de doorlopende verstandhouding tussen koloniale plantkunde en de hedendaagse vernietiging van onze planeet. Hoe kunnen inheemse kennis en opkomende technologieën zoals kunstmatige intelligentie en virtual reality bijdragen aan meer onbaatzuchtige en wederkerige bestaanswijzen?

Als onderdeel van het Antoni van Leeuwenhoekjaar—de Delftse lakenhandelaar Antoni van Leeuwenhoek werd wereldberoemd met zijn microscopen en wordt beschouwd als de grondlegger van de microbiologie—presenteren we de groepstentoonstelling *RADICALE SYMBIOSE: SOCIAAL LEVEN MET MICROBEN*, samengesteld door gastcuratoren Àngels Miralda Tena en Mateo Chacón Pino. De tentoonstelling krijgt de vorm van een petrischaal, waarin kunstenaars experimenteren met én werk presenteren aan de hand van bacteriële en microbiële werelden, als een oneindig gesprek tussen mens en leefomgeving. In de solotentoonstelling van SISSEL MARIE TONN ontmoet het publiek drie moeraslichamen, die gezamenlijk neuriën, mompelen en met elkaar praten over hun eenwording met het moeras. In de educatieworkshop *MIJN MICROBEN EN IK*, voor leerlingen in het voortgezet onderwijs en volwassenen, staat de microscoop centraal, als middel om bewustzijn rond microleven te koppelen aan de manier waarop de mens omgaat met de Aarde en haar natuurlijke hulpbronnen en de pandemieën die hieruit voortvloeien.

Het jaarprogramma wordt afgesloten met de groepstentoonstelling *DE POLITIEK VAN DE GEWAPENDE REDDINGSBOOT*, die ingaat op de verschillen tussen klimaatpolitiek en het huidige politieke klimaat. Aansluitend presenteren we de solotentoonstelling van JUNGHUN KIM, waarin RADIUS getransformeerd zal worden in een biotoop waarbinnen geologische meditatie en verstrengeling voorbij het uitsluitend mensgerichte centraal staat.

Overzichtstekening van het NATURECULTURES jaarprogramma door Lisa Rampilli.

*Er is geen grens waar de evolutie eindigt en de geschiedenis begint, waar de genen ophouden en de omgeving het overneemt, waar cultuur regeert en natuur zich onderwerpt, of omgekeerd. In plaats daarvan zijn er van begin tot eind schildpadden op schildpadden van natuurculturen. Elk wezen dat ertoe doet is vervat in een wirwar van vormingsgeschiedenissen—zonder uitzondering—terwijl elk genoom dat het zout waard is om neer te slaan een conventie is van alle besmettelijke gebeurtenissen die bij elkaar hebben geleid tot de voorlopige, permanent zich vormende dingen die westerlingen individuen noemen, maar Melanesiërs, met misschien meer begrip, dividuen.—Donna Haraway, *The Haraway Reader*, 2004.*

De term natuurculturen is afkomstig van feministische wetenschapper Donna Haraway. Ze introduceerde het begrip om de verstrengelde geschiedenissen van een veelheid aan levensvormen op Aarde te beschrijven, om nieuwe manieren van denken over handelingsvermogen en macht, verschilligheid en maatschappelijkheid, bestaans- en kennisvormen aan het licht te brengen. Natuurculturen is een term die voortkomt uit de wetenschappelijke ondervraging van tegenstellingen—waaronder bijvoorbeeld mens/dier, object/subject en natuur/cultuur—die diep verankerd zijn in de intellectuele tradities van de wetenschappen. De uitgesproken grenzen en scheidingen die binnen en tussen wetenschappelijke gebieden worden geproduceerd, hebben ertoe geleid dat mens en natuur van elkaar worden gescheiden, soms tot op het punt dat de mens wordt vrijgesteld van fundamentele fysieke eigenschappen en natuurwetten. De term natuurculturen heeft geen vastomlijnde definitie. Het is meer een levendig en weerbaar spectrum van transdisciplinaire benaderingen die verenigd zijn door een gemeenschappelijk argument: het benaderen en onderhouden van werelden die meer-dan-menselijk zijn vereist een verandering in de methoden en in het instrumentarium waarmee we die werelden bestuderen. Met andere woorden, om de grens tussen natuur en cultuur op te heffen is een radicale vermenging van disciplines waaronder kunst, vormgeving, architectuur en wetenschap genoodzaakt. Natuurculturen is in die zin een synthese van natuur en cultuur die hun onafscheidelijkheid erkent aan de hand van ecologische relaties die zowel biologisch, fysiek als sociaal gevormd zijn.

Het denken in grenzen en scheidingen dat is voortgekomen uit het westerse verlichtingsdenken is mislukt, al zijn de gevolgen ervan niet minder reëel en hebben dualismen echte gevolgen (gehad). De cultuursector die zich bezighoudt met het Antropoceen—het huidige tijdperk waarin de mens domineert—meent soms alsof dit een nieuwe openbaring is. Dat terwijl antropologen en wetenschappers al decennialang de tegenstelling tussen natuur en cultuur hebben uitgedaagd. Deze tegenstelling, zo menen zij, vormt de basis voor een

gevaarlijk geloof in menselijke uitzonderlijkheid, de wortel van zowel vooruitgang (voor enkelen) als catastrofe (voor de rest). Toch is het denken in tegenstellingen in de cultuursector—tussen natuur/cultuur, object/subject, menselijk/niet-menselijk, organisch/anorganisch, natuurlijk/synthetisch—nog steeds eerder regel dan uitzondering. Maar het uitdagen van tegenstellingen alleen is niet genoeg! Om de gewelddadige gevolgen van het denken in uitsluitingen te begrijpen moeten we de geschiedenis opdelen door middel van nieuwe prisma's en blikvelden. We moeten een tegenpunt ontwikkelen voor de middelpuntzoekende kracht van het dominante verhaal van het Antropoceen—waarin een bepaald menstype centraal staat—door middelpuntvliedende verhalen te vertellen die de enorme ongelijkheden voortgebracht door verschillende krachten die onze planeet veranderen erkennen.

Kunstenaars hebben altijd gezocht naar nieuwe manieren om 'natuur' te ervaren, te vertegenwoordigen en ermee om te gaan. Al laat de toevoeging van aanhalingstekens in de vorige zin blijken hoe dramatisch de perspectieven rond natuur de afgelopen decennia zijn veranderd, en hoezeer dit de manier heeft veranderd waarop we spreken over, 'cultuur'. Als we alleen al denken aan de manier waarop 'natuur' door klimaatverandering weer de 'menselijke' geschiedenis en 'cultuur' is binnengekomen, moeten we wel onderschrijven dat er sprake is van een hybride wereld. Als de manier waarop we ons de wereld voorstellen verandert, hoe moet dit worden doorgevoerd in de manier waarop we kunst maken en interpreteren?

RADIUS kijkt in 2023 naar de diepe scheidslijn die we hebben getrokken tussen onszelf en onze leefomgeving en vraagt zich af: wat maakt dit patroon zo hardnekkig? Hoe kunnen we verbeeldingskracht inzetten om van een mensgericht vacuüm naar een wereldcontinuüm van natuurculturen te bewegen? Hoe kunnen we de omvang van het huidige klimaatregime leren herkennen zonder aan wanhoop te bezwijken? Hoe kunnen we het antropocentrisme in het Antropoceen overstijgen en de mens uit het centrum van de mensheid verwijderen? Hoe kunnen we de canons hervormen die bepalen hoe de wereld moet worden gezien en wat daarin als belangrijk wordt geacht? Hoe kunnen we onderschrijven wat we bedoelen als we 'wij' zeggen? Hoe beweeg je van de dominante manieren van kijken naar manieren om de wereld te ervaren die aanspraak maken op de gehele waarneming en een eenzijdig perspectief verwerpen? Hoe kan een centrum voor kunst, ecologie en klimaat meer zijn dan een modeverschijnsel en ingebed worden in het dagelijks leven? Hoe kan verantwoordelijkheid voor de leefomgeving—meer dan een retorische, symbolische verbintenis—verenigbaar zijn met de impact van een kunstinstelling op diezelfde omgeving?

Zoals de recent overleden filosoof, antropoloog en socioloog Bruno Latour stelde "zijn we nooit modern geweest". Toch zullen we nieuwe manieren moeten blijven vinden om in de ons overal omringende ruïnes van het modernisme en kapitalisme te leren leven; we moeten "bij de problemen blijven", zoals feministische wetenschapsfilosoof Donna Haraway oppert. Bij RADIUS nemen we deze opdracht ter harte en gaan we met het *NATURECULTURES*-jaarprogramma in 2023 op zoek naar de mogelijkheden van meer aardse Aarde.

NATURECULTURES, Hoofdstuk 2
DE GLAZEN STAD
27 mei — 20 augustus 2023

ANASTASIA EGGERS
ABELARDO GIL-FOURNIER & JUSSI PARIKKA
MARZIA MIGLIORA
URIEL ORLOW
GERARD ORTÍN CASTELLVÍ
THE RURAL SCHOOL OF ECONOMICS
DEBBIE SCHOONE

Curator: Niekolaas Johannes Lekkerkerk
Assistent Curator: Sergi Pera Rusca
Tekst: Niekolaas Johannes Lekkerkerk en Sergi Pera Rusca
Vertaling: Het Vertaalcollectief
Grafisch Ontwerp: Sabo Day en Augustinas Milkus
Productie en Coördinatie: Eva Burgering
Educatie: Fleur Knops
Communicatie: Daan Veerman
Technische Ondersteuning: Menno Verhoef en Stefan Bandalac

Deze tentoonstelling is tot stand gekomen met steun van:

Gieskes-Stribis Fonds
Gemeente Delft
FONDS21
Mondriaan Fonds
Overvoorde Gordon-Stichting / Pauwhof Fonds
Pro Helvetia

RADIUS

Centrum voor Hedendaagse Kunst en Ecologie
Kalverbos 20
2611 XW, Delft
Nederland
info@radius-cca.org
www.radius-cca.org

